

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Van woord tot akkoord. Een analyse van de partijkeuzes in CPB-
doorrekeningen van verkiezingsprogramma's en regeerakkoorden,
1986-2017**

Bolhuis, W.

Citation

Bolhuis, W. (2018, October 11). *Van woord tot akkoord. Een analyse van de partijkeuzes in CPB-doorrekeningen van verkiezingsprogramma's en regeerakkoorden, 1986-2017*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/66127>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/66127>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/66127> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Bolhuis, W.

Title: Van woord tot akkoord. Een analyse van de partijkeuzes in CPB-doorrekeningen van verkiezingsprogramma's en regeerakkoorden, 1986-2017

Issue Date: 2018-10-11

Van Woord tot Akkoord

**Een analyse van de partijkeuzes in CPB-doorrekeningen van
verkiezingsprogramma's en regeerakkoorden, 1986-2017**

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden
op gezag van Rector Magnificus prof. mr. C.J.J.M. Stolker
volgens besluit van het College voor Promoties
ter verdedigen op donderdag 11 oktober 2018
klokke 15:00 uur

door

Wimar Daniel Bolhuis
geboren te Leiden
in 1986

Promotores

prof. dr. A. Timmermans (Universiteit Leiden)
prof. dr. K.P. Goudswaard (Universiteit Leiden)

Promotiecommissie

prof. dr. B. Steunenberg (Universiteit Leiden)
prof. dr. C.L.J. Caminada (Universiteit Leiden)
prof. dr. C.N. Teulings (Universiteit Utrecht, University of Cambridge)
prof. em. dr. C.A. de Kam (Rijksuniversiteit Groningen)
dr. N.A.J. van der Zwan (Universiteit Leiden)

Voorwoord

Het lukt alleen een proefschrift af te ronden als mensen je helpen. Gelukkig hebben vele mensen dat in de afgelopen jaren gedaan, door me te inspireren, te faciliteren of te corrigeren. Ieder van hen ben ik zeer dankbaar, maar een select groepje mensen verdient vanwege bijzondere verdiensten een aparte vermelding.

Ten eerste professor Arco Timmermans en professor Kees Goudswaard, die mij ‘aannamen’ als buitenpromovendus aan de Universiteit Leiden. Jullie steun, suggesties en discussies hebben mij meer werk laten verzetten dan ik van plan was en mij analytisch verder gebracht dan ik alleen kon doen. Het was daarbij de werkplek bij het Montesquieu Instituut aan de Lange Voorhout, geregeld door Arco, die zorgde dat ik ooit aan dit avontuur begon. Vanaf dat moment groeide mijn mentale verplichting om het proefschrift succesvol af te ronden. Snel kwam ik erachter dat dit alleen zou lukken als ik me een langere periode kon afsluiten voor de vele afleidingen die ik altijd en overal zie.

Ten tweede mijn welwillende werkgevers en collega’s: de Tweede Kamerfractie van PvdA, het ministerie van Financiën en het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Mijn dank betreft niet alleen het verstrekte studieverlof. Zonder de bij jullie opgedane werkervaring en de geweldige, meedenkende collega’s had ik de opzet van dit proefschrift nooit kunnen uitdenken. Jetta Klijnsma en de ambtelijke leiding van SZW verdienen een bijzondere vermelding. Jullie hebben mij, vooral na de Tweede Kamerverkiezingen in 2017, de ruimte gegeven aan dit proefschrift te werken. Dat was een bijzonder gebaar en bood mij de gezochte periode waarin ik een maandenlange eindsprint kon trekken. Hopelijk kan ik wat terugdoen door me in te blijven zetten voor de publieke zaak.

Ten derde het Centraal Planbureau: in den brede, maar een specifiek dankwoord richt ik tot Laura van Geest, Wim Suyker, Johannes Hers, Suzanne van Gils en Lucienne Verbeek-Damshuizer. In het begin werden mijn ideeën en manuscripten met enige argwaan bekeken, maar dit sloeg snel om naar een fijne en open samenwerking. Meerdere CPB’ers hebben enthousiast geholpen om mijn gewenste dataset te collecteren en deze op juistheid te controleren, ook werden de uitkomsten van mijn analyses bekeken en mijn manuscripten becommentarieerd. Dit was waardevol en leerzaam - ik ben voor vele fouten behoed. Eventuele vergissingen die resteren komen volledig voor mijn rekening.

Ten vierde mijn familie: mijn moeder Daniëlle en mijn broers Tijmen en Marijn. Jarenlang hebben jullie mijn verzuchtingen over dit proefschrift aangehoord, zonder dat jullie deze echt konden plaatsen. Nu ligt er een eindproduct. Het is heel fijn om jullie onvoorwaardelijke steun en onvermoeibare pogingen tot begrip te mogen ervaren. Ook wil ik mijn vader Erik bedanken. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat zijn werkzame verleden bij het CPB en het ministerie van Financiën zorgde dat mensen net iets eerder geneigd waren me te helpen. Het onderzoeksobject lijkt me daarbij me een klassiek gevalletje van ‘het bloed kruipt waar het niet gaan kan’. Weinig mensen beginnen een studie psychologie om na vele omzwervingen te eindigen met een proefschrift als dit. Dank daarom aan de economische genen van mijn beide ouders, die ik blijkbaar niet kan ontlopen.

Mijn grootste dank gaat uit naar mijn vriendin Karin. Want je zou maar een vriend hebben die halverwege 2016 besluit “als uitdaging” een boek te schrijven over zoiets als CPB-doorrekeningen (?),

in 2017 hoopt dat hij dit “snel” kan uitbreiden naar een proefschrift en in 2018 bedenkt dit manuscript “nog even” om te zetten naar een publieksboek. Deze brainwaves eindigden er allemaal mee dat jij gedoogde dat ik me uren of dagen afzonderde en dat ik regelmatig onze afgesproken uitjes uitstelde. Voor ruim twee jaar lang en vaker dan je lief was. Al die tijd kon ik, als ik fysiek niet met een boek of het proefschrift bezig was, wel op jouw gezelschap bouwen. Dat gezelschap heb ik ook zeker nodig gehad: je hebt deze kluizenaarsjaren opgefleurd. Voor dit alles wil ik je uit het diepste van mijn hart bedanken.

Wimar Bolhuis
Augustus 2018, Den Haag

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	- 5 -
H1: Inleiding	- 8 -
1.1 Probleemstelling	- 10 -
1.2 Afbakening onderzoeksobject	- 12 -
1.3 Beschikbare data	- 14 -
1.4 Onderzoeksvragen	- 18 -
1.5 Leeswijzer	- 19 -
H2: Theorie en hypotheses	- 21 -
2.1 Politieke rationaliteit en ambtelijke rationaliteit	- 24 -
2.2 Agenderen	- 26 -
2.3 Politieke economie	- 27 -
2.4 Ambtelijke invloed	- 29 -
2.5 Hypotheses	- 30 -
2.6 Conclusie	- 31 -
H3: Institutionaliseren van de CPB-doorrekeningen vanuit politiek perspectief	- 32 -
3.1 Het CPB en zijn positie in het politiek-ambtelijk speelveld	- 32 -
3.2 Historie van de CPB-doorrekening van verkiezingsprogramma's	- 34 -
3.3 Politieke motieven voor het stijgend aantal deelnemende partijen aan <i>KiK</i>	- 39 -
3.4 Deelname aan <i>KiK</i> als offensieve actie tot stemmenwinst (electorale prikkel)	- 42 -
3.5 Deelname aan <i>KiK</i> als defensieve actie tot stemmenstabilisatie (politieke risicoaversie) ..	- 44 -
3.6 Deelname aan <i>KiK</i> als toegangsbewijs voor de formatie (machtsverwerving)	- 46 -
3.7 Historie van de CPB-doorrekening van regeerakkoorden	- 48 -
3.8 Conclusie	- 51 -
H4: Institutionaliseren van de CPB-doorrekeningen vanuit ambtelijk perspectief	- 52 -
4.1 Historische functie van de CPB-doorrekeningen in het ambtelijke begrotingsproces	- 52 -
4.2 De ambtelijke MLT-raming is het anker voor ambtelijke advisering en partijkeuzes	- 54 -
4.3 Ambtelijke motieven voor de steun aan de CPB-doorrekeningen	- 57 -
4.4 Ambtelijke steun door de extra begrenzingsmacht (kaderstellende positie)	- 60 -
4.5 Ambtelijke steun door de toename van sturingsinvloed (adviserende positie)	- 63 -
4.6 Ambtelijke steun door de lagere onderhandelingskosten (doelmatigheidsmotief)	- 65 -
4.7 Conclusie	- 68 -
H5: Dataset en methode	- 69 -
5.1 Data	- 69 -

5.2	Vergelijkbaarheid van data in CPB-doorrekeningen voor en na verkiezingen.....	- 71 -
5.3	Vergelijkbaarheid van data ex ante reeksen (collectieve uitgaven en inkomsten)	- 73 -
5.4	Vergelijkbaarheid van data ex post reeksen (macro-economie en koopkracht)	- 77 -
5.5	Methodiek.....	- 83 -
5.6	Ten minste twee <i>KiK</i> -deelnames als criterium voor een gevestigde partij	- 83 -
5.7	Gemiddelde afwijking van <i>KiK</i> -groepsgemiddelde als convergentiemaat	- 85 -
5.8	Gewogen gemiddelde <i>KiK</i> -score als referentiemaat	- 86 -
5.9	Conclusie	- 88 -
H6:	Analyse van de invloed van ambtelijke advisering en <i>MLT</i> -updates op partijkeuzes	- 90 -
6.1	Het advies van de Studiegroep Begrotingsruimte is een richtsnoer voor de politiek	- 91 -
6.2	Groepsdenken naar procyclisch begrotingsbeleid, maar de mate waarin is ideologisch	- 96 -
6.3	Hoe de Studiegroep Begrotingsruimte het regeerakkoord (niet) beïnvloedt	- 99 -
6.4	Het houdbaarheidssaldo als bijvangst van het belangrijkere overheidssaldo	- 102 -
6.5	<i>MLT</i> -updates van het overheidssaldo beïnvloeden het regeerakkoord sterk	- 107 -
6.6	Conclusie	- 113 -
H7:	Analyse van de partijkeuzes ten aanzien van de collectieve uitgaven	- 116 -
7.1	De totale collectieve uitgaven.....	- 117 -
7.2	De specifieke collectieve uitgavencategorieën	- 119 -
7.3	Conclusie	- 144 -
H8:	Analyse van de partijkeuzes ten aanzien van de collectieve lasten.....	- 147 -
8.1.	De totale collectieve lastendruk	- 148 -
8.2.	De specifieke collectieve lastencategorieën.....	- 151 -
8.3	De lastendruk voor huishoudens en de lastendruk voor bedrijven	- 162 -
8.4	Conclusie	- 167 -
H9:	Analyse van de partijkeuzes ten aanzien van de koopkracht.....	- 170 -
9.1	De koopkracht van alle huishoudens.....	- 170 -
9.2	De koopkracht op basis van inkomstenbronnen	- 172 -
9.3	De koopkracht op basis van huishoudenssamenstellingen	- 178 -
9.4	De koopkracht op basis van inkomenscategorieën.....	- 184 -
9.5	Conclusie	- 191 -
H10:	Conclusie en discussie	- 193 -
10.1	Toetsing van de hypotheses	- 193 -
10.2	Beantwoording van de deelvragen	- 199 -
10.3	Beantwoording van de hoofdvraag	- 203 -

10.4 Zes wetmatigheden in de voorspellende waarde van <i>KiK</i> voor een regeerakkoord	- 207 -
10.5 Discussie.....	- 209 -
Literatuurlijst	- 216 -
Bijlagen.....	- 244 -
Bijlage 1.....	- 244 -
Bijlage 2.....	- 245 -
Bijlage 3.....	- 245 -
Bijlage 4.....	- 246 -
Bijlage 5.....	- 247 -
Bijlage 6.....	- 248 -
Summary in English.....	- 249 -
Curriculum Vitae	- 257 -
Stellingen	- 258 -